

Zvezdana Pavlović (Beograd)

ONOMASTIČKI DERIVATI IZVEDENI IZ LEKSEME *GOST* U SLOVENSKIM JEZICIMA

U radu Péetera Arumaa „Sur les principes et méthodes d'hydronymie russe“ (Scando-Slavica VI, 1960, 144—175), uz opšta metodološka pitanja autor se zadržava na utvrđivanju teritorije koju su nekada zauzimali Sloveni, vršeći detaljan lingvističko-geografski pregled lekseme *gost* i njenih derivata očuvanih u hidronimiji. Konstatovan je priličan broj (40) tročlanih kompozita u oblasti Novgoroda, manje oko Pskova i Tvera, što potvrđuje duži boravak slovenskog naroda u predelu jezera Iljmen i nešto dalje u Belorusiji severno od Oke. Osim njih navedena su 32 hidronima tipa osnova *gost* + sufiks. Posebno se ističe interesantnost semantičke funkcije prefiksa.

Tendencija ovoga saopštenja je da svojim materijalom potpomogne komparativno posmatranje toponima i hidronima dobijenih iz lekseme *gost* u svim slovenskim jezicima. Reprezentovani materijal će omogućiti da se sagledaju i ocrtaju tipovi derivata i aree njihovih prostiranja. Derivati, naročito tvoreni od prefiksalnog elementa, osnovne reči i sufiksa su od posebnog značaja pri ovom upoređivanju, jer se pomoću njih konstatuje sličnost pa i identičnost onomastičkih pojmova. Prema njima i njihovoj distribuciji konstatovaće se paralelnost u čuvanju opšteslovenskih elemenata u udaljenim slovenskim zemljama.

Leksema *gost* je po rečima P. Skoka (Rječnik) „... ie., sveslavenska i praslavenska riječ ... sa sociologijskog je gledišta važna riječ. Značila je došljaka u ie. porodicu ili plemensku organizaciju“. Rasprostranjenost reči u svim slovenskim jezicima objašnjiva je njenim poreklom, ali se njena frapantna upotreba u oblasti onomastike potvrđuje, u prvom redu, konstatacijom da je sociološki važna reč.

Na koji je način osnovna reč *gost* prodrila u onomastičke okvire? — Prvi stepen ulaženja u onomastički sistem je semantičko prenošenje na lično ime. U članku „Nekoliko južnoslovensko-novgorodskih antroponimijskih paralela“ V. Mihajlović je potvrdio činjenicu čuvanja starina u perifernim slovenskim oblastima na materijalu ličnih imena, među kojima pominje i ime *Gostilo*.

U velikom Rječniku Jugoslavenske akademije zabeležena su i ova imena: *Gost* m ime XIV v., *Gostanjić* prezime XVII v., *Gostidrag* m ime IX v., *Gostovi* prezime, *Gošić* prezime. Kod Maretića („Narodna imena i prezimena“, Rad JA 81) pribeležena su sledeća dvočlana imena: *Dobrogost*, *Gostidrag*, *Gostimir*, *Milgost*, *Miligost*, *Radigost*, *Radogost*, *Radogostići*, *Slavogost*. U leksičkom materijalu Instituta za srpskohrvatski jezik nalaze se ovi antroponimi: *Gostidrag* m ime, *Gostilo* m ime, *Gostimir* m ime, *Gostimira* ž ime, *Gostin* m ime, *Gosto* m ime, *Gostiljac* prezime, *Gostimir* prezime, *Gostimirović* prezime, *Gosti* prezime, *Gosto* prezime, *Gostović* prezime, *Gostovinski* prezime, *Gostoj* prezime, *Gostojević* prezime, *Gostonja* prezime, *Gostuški* prezime; *Dobrogostić* prezime, *Dobrogost* m ime, *Milgost* m ime, *Miligost* m ime, *Milogost* m ime, *Radigost* m ime, *Radogost* m ime, *Radigostići* prezime, *Slavogost* m ime. Ovaj antroponimski materijal je uzet ovom prilikom samo kao osnova za kasnija razmatranja.

Drugi stepen ulaženja u onomastički sistem je semantičko pomeranje sa ličnog imena na geografske objekte (u kojima borave nosioci tih imena) — prerastanje u toponime i hidronime. Kako će se višiti to prerastanje od opšte reči *gost* preko antroponima do toponima s obzirom na način izvođenja? Moguće su ove kombinacije: I onom zadržava opštu osnovu: 1. tip: osnovni oblik lekseme bez sufiksacije nemoguć kao toponim — *gost*-Ø; 2. tip: osnovni oblik lekseme sa sufiksacijom — *Gostilje*, *Gostinja*; II osnovni oblik postaje drugi odnosno središnji član toponima — 1. tip: prefiks i osnovna reč (*Ugoszcz*) ili dvočlano ime (*Miogost*) i 2. tip: prefiksno-sufiksni toponimski derivati kao *Vigošte* ili *Slagošćići*, *Dobrohostov* (dvočlano ime sa sufiksom).

Prikupljeni toponimski derivati koji će nam potkrepiti osnovnu tezu sakupljeni su teritorijalno (za teren Rusije u navedenoj studiji je dat iscrpan materijal).

U radu Tašickog o ličnim imenima¹ zapažamo da je najveći broj imena izveden od *gost* a da su prefiksno-sufiksni tipovi: *Bydgost* (po njemu toponim *Bydgoszcz*), *Dobrogost* (sa više sufikslnih varijanata), *Lubgost*, *Milgost*, *Milogost*, *Radegost*, *Slawogost*, *Uniegost*. Ova lična imena će uticati na imenovanje toponima i hidronima u Poljskoj. Samo u slivu reke Visle ima 27 hidronima izvedenih iz osnovne lekseme (tip I₁): *Gostwicki potoek*, *Gostyn'ka*, *Goszczewo* i dr. dok je samo pet prefiksno-sufikslnih derivata (tipa II₂): *Radgoszcz*, *Radgoszcz Upustny*, *Ugoszcz* (reka i jezero).² U oblasti severnog Mazovša zabeleženo je 14 primera tipa I₂: *Gostomino*, *Gostkowo* i dr., a tipa II₂ *Pogasty* (prema LI *Pogast*), *Dobrogosty* (prema LI *Dobrogost*), *Radgoszcz* (prema LI *Radgoszcze*).³ U nazivima Šljonskim⁴ markantni su: *Cag* (prema LI *Cagosz*, *Cagoszek*), *Drogosz*, *Dobrogoszcz*. Slika se u izvesnoj meri zao-

¹ Taszycki Witold „Rozprawy i studia polonistyczne“ I — *Nazwy osobowe*, Onomastika I, Wrocław—Krakow 1958, 3—164.

² Zwolin'skie Przemyslaw, *Hydronimia Wisły*, Wrocław—Warszawa—Krakow 1965, V—XVII, 1—466.

³ Zierhoffer K., *Nazwy miejscowe Polnocnego Mazowsza*, Wrocław 1957.

⁴ Rospond Stanislaw, *Słownik nazwisk Śląskich*, część I, Wrocław 1951.

kružuje primerima iz *Slownika*⁵: *Małogoszcz, Miłogoszcz, Pogoszcze, Skorogoszcz*.

U Etimološkom rečniku toponima A. Profusa „Mistni jména v čechah“ (Praha 1954) ima 52 toponima tipa I₂ i 16 tipa II₂ (prefiksarno-sufikslnih, koje navodim): *Bolehošť, Budihostice, Čahostice, Čihošť, Dobrohostov, Dobrohošť* × 2, *Slavohostice, Trebihošť, Trebohostice* × 2, *Uhošť, Vidhostice, Vidhošť* × 2, *Zahostice*.

Iz većeg broja onomastičkih radova sa bugarskog terena zabeleženo je samo nekoliko toponima sa osnovom *gost*: *Gostil* (po LI *Gostil*),⁶ *Gostilica, Gostil, Gostin*,⁷ mikrohidronim *Goskovi kladenec* (ili *Goskovec*)⁸ je usamljen uz ime reke *Ogosta*. Zabeležena su još dva imena: *Gostovci, Gostimerica*.⁹ Osim *Dragostina*⁶ nema više toponima koje bi svrstali u grupu prefiksarno-sufikslnih derivata.

Pregledanjem našeg materijala iz ImM, RjAZU, studije o Vodnim imenima prof. Bezlaja i još većeg broja radova u kojima se pominju geografski termini, konstatuje se 50 toponima (od kojih su 5 hidronima, 2 oronima) izvedenih iz osnovne reči. Izvesno je da bi materijal iz mikrotoponimije upotpunio i uvećao ovaj broj, ali ovom prilikom to nije od bitnog značaja, jer su za uporedno posmatranje dovoljni već izdvojeni karakteristični veći objekti čija su imena derivati prefiksarno-sufikslnog tipa. Njihova distribucija na našem terenu izgledala bi u skupovima ovako: Bosna i Hercegovina 13, Srbija 12, Hrvatska, Slovenija i Crna Gora 7, Makedonija 4.

Prefiksarno-sufikslni derivati najčešće su od složenih antroponima čijim se prvim elementom ocrtava uglavnom pozitivan stav prema nosiocu toga imena: dobar, mio, rad, slavan. Ostali su složenice nejasne semantike i interesantni za etimološke analize.¹⁰ Od njih 30 najviše ih je u Srbiji i Bosni i Hercegovini po 9, u Sloveniji 6, Crnoj Gori 3, Hrvatskoj 2, Makedoniji 1. To su: *Belogoš* (Prokuplje), *Bogoštica* (Krupanj), *Velgošti* (Ohrid), *Vigošte* (Arilje), *Vinogošt* (sa varijantama — Inogošt, Onogošt — oblast severno od Vranja), *Vogošća* (BiH), *Donji Vrtogoš* i *Gornji Vrtogoš* (Vranje), *Mala Daljogošta* (Srebrenica), *Dobrogošće* (Slavonija), *Dobrogošće* (Konjic), *Živogošće* (Makarska), *Zgošća* (Kakanj), *Jagoštica* (Bajina Bašta), *Donja Ljubogošta* (BiH), *Miogost* (Danilovgrad), *Nebregošte* (Prizren), *Onogošt* (danas Nikšić)¹¹, *Oti-*

⁵ *Slownik geograficzny królestwa polskiego i innych krajów słowian'skich*, Warszawa 1902, część II.

⁶ Займов Йордан, *Български географски имена с-јѣ*, София 1973, 5—193, карте.

⁷ Миковъ Василь, *Произходъ и значеніе на имената на нашииѣ градове, села, рѣки, ѣланини и мѣста*, София 1943. и Коледаров Р. — Мичев Н., *Промениѣе в имената и сѣлѣиѣта на сѣлицѣта в Бѣлария 1878—1972*, София 1973.

⁸ Займов Йордан, *Месѣиниѣе имена в Пирдойско*, София 1959.

⁹ Займов Йордан, *Заселване на българскиѣе Славяни на Балканския ѣолоусѣров*, София 1967, 1—345.

¹⁰ Pokušaje etimoloških objašnjenja inicijalnih članova nekih složenih LI, a koji se nalaze i u našim primerima iz toponimije, imamo u radovima: a) Zaimov I (pod brojem 6) i u radu b) Milewskog T., *Pochodzenie słowiańskich imion osobowych z pierwiastkiem werbalnym w pierwszym członie*, Rocznik Slawistyczny I-XXII, cs I, 1962, 3—11.

¹¹ Škrivanić G., *Imenik geografskih naziva srednjovekovne Zete*, Titograd 1959. Sa varijantama: Onogoste, Onogost, Nagosta.

gošće (Fojnica), *Podhoste* (Slovenija), *Rgošte* (Knjaževac), *Sjenogošte* (Crna Gora), *Slavogostići* (Dubrovnik), *Slagošćići* (Kakanj), *Ugošće* (Konjic), *Čagošće* (Grosuplje), *Čagošta* (Foča), *Hosnik* (Delnice), *Hosta* (Škofja Loka).

Iz sledeće tabele se vidi koji se toponimi istog obrazovanja javljaju uporedo u pojedinim slovenskim zemljama:

<i>Jugoslavija</i>	<i>Rusija</i>	<i>Čehoslovačka</i>	<i>Poljska</i>	
Belogoš	Belogošč			<i>Albanija</i>
Cagošće	Čagošća	Čahostice	Cag	Čagošta
		Čihošt'		
Dobrogošće	Dobrogostov	Dobrohost' × 2	Dobrogoszcz	
	Dobrogošč			
	Dobrogošće			
	Dobrogošći			
	Dobregošč			
Inogošte	Inogošč			
(Ogošte)				<i>Bugarska</i> Ogosta
				<i>Grčka</i> Μυλόγουστα
Miogost	Milogost	Milohost	Milogoszcz	
Podhosta	Podgošće		Pogoszcze	
Rgošte	Rogošća			
Slagošćići	Slavigošč			
Ugošće	Ugošća	Uhost'	Ugoszcz	
	(r. i top.)		(r. i jez.)	
Velgošti	Velegošći			
	Velegošća			
	Vel'gošća			
Vigošte	Vil'gošća	Vidhost'		
	Vilgošč			
Vogošća	Vogošća			<i>Grčka</i>
Zgošća	Zgošće	Zahostice		Zυγόσ [često]
	(jez.)			<i>Albanija</i>
			Skorogoszcz	Skorogošte

Poređenje navedenog toponomastičkog materijala omogućuje da se izvedu izvesni zaključci. Frekvencija toponima i hidronima iz lekseme *gost* je upadljivo nejednaka. Najveći broj oba tipa (prema našoj podeli) konstatovan je u istočnim slovenskim oblastima (to su u prvom redu hidronimi). Na teritoriji zapadnih Slovena ovi toponimi i hidronimi su dobro očuvani naročito u obliku tipa I₂ — toponimske izvedenice iz osnovne reči, dok su složena lična imena gotovo iščezla ali su za sobom ostavila priličan broj toponima. Na teritoriji zapadne grupe Južnih Slovena, u Jugoslaviji, su veoma dobro i u velikom broju očuvani prvenstveno toponimi (retko hidronimi) tipa I₂ a interesantni toponimi tipa II₂ (prefiksarno-sufiksadni derivati) skoncentrisani su u njenom centralnom delu. Iznenaduje stanje u istočnoj grupi Južnih Slovena, na teritoriji Bugarske. Ono nekoliko pomenutih primera govori o samo malom broju

sačuvanih toponima iz lekseme *gost*, dok su LI iščezla.⁸ Ova činjenica je neobična i interesantna te se postavlja pitanje uzroka. — Prva slovenska plemena koja su se preko Karpata spuštala na Balkan naselila su teritoriju Bugarske. Ona su morala imati u svom leksičkom fondu ovu zajedničku, staru i karakterističnu reč i LI tvorena od nje. Upotrebljena je oznaka karakteristična, jer je ta reč, široko poznata i upotrebljavana u Slovena, nosila u svojoj semantici i etničko obeležje slovenskog naroda: srdačno prihvatanje neznanca, tuđinca u svoju sredinu, poštovanje ukazivano takvom čoveku. Nesrodno stanovništvo koje su Sloveni zatekli na teritoriji Bugarske i sa kojima su se stopili, verovatno je uticalo da tako stara a tako frekventna opšteslovenska leksema izgubi svoj prvobitni značaj te da se njena semantika prestane širiti na toponime i hidronime u novonaseljenoj oblasti. Ma kako bio jak taj uticaj na gubljenje dvočlanih imena, nije mogao da negativno utiče i na iščezavanje lekseme *gost* u njenom osnovnom značenju, kao takva reč se upotrebljava u govorima i danas.

Uparedno posmatranje materijala toponima i hidronima skreće pažnju na odnos II₂ tipa (prefiksarno-sufiksadni derivati) u pojedinim slovenskim zemljama. Primećeno je da su pomenuti derivati lekseme *gost* u nazivima mesta danas najviše poznati u delu Rusije, središnjem delu Balkana a Čehoslovačkoj i Poljskoj mestimično. Ovo ukazuje na to da su južnoslovenska plemena, koja su se preko Panonije spuštala na Balkan, nekada boravila u susedstvu sa zapadnim Slovenima i izvesnim istočno-slovenskim plemenima. U njima su LI od *gost* bila vrlo frekventna te su se lako prenosila na toponime, a sama supstratska podloga nije mogla imati suprotnog uticaja. Kako su neke grupe Južnih Slovena prodirale dublje na jug Balkana to se sporadično naiđe na ove tipove složenih toponima u Albaniji i Grčkoj.

Činjenica, da je onomastika kao disciplina komplementarna ne samo lingvistici, potvrđena je i ovom prilikom. Onomastički materijal iz ovog rada ukazuje, sa lingvističkog stanovišta, na već postojeće istorijsko-etnografsko-arheološke teorije koje tretiraju pitanje postojbine Slovena i puteva njihovog razilaženja.

